

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

*Анатолій Селіванов,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України,
постійний представник Верховної Ради України
в Конституційному Суді України*

УДК 342.565.2

Самообмеження компетенції Конституційного Суду України як умова застосування конституційної юрисдикції

Особливе місце Конституційного Суду України (далі – Суд) в системі судової влади дає всі підстави визначати його статус як вищого судового органу конституційного контролю в Україні. Це накладає на Суд надзвичайну відповідальність, оскільки спори про право вирішуються у спеціальних процедурах конституційного судового процесу, який, за загальним правилом, не виникає інакше ніж на основі різних інтересів суб'єктів права, але суб'єкти – сторони конституційного провадження – не складають присяги перед судом, вони наділені рівними процесуальними правами і, що важливо, їм має бути забезпечена рівна можливість реалізовувати свої процесуальні права.

Особливо помітним явищем у конституційному правосудді стає „спірний“ характер конституційного нормоконтролю, коли громадянин вступає у спір із державою в особі

органу законодавчої влади – парламенту щодо конституційності закону, або указів чи постанов Президента чи Уряду.

Перспектива реального збільшення спірних справ відкривається з моменту прийняття оновленого закону про Конституційний Суд України, в якому має бути реалізованим при виконанні вимог право кожного громадянина звертатися до Суду з конституційною скаргою щодо порушених законом конституційно гарантованих прав і свобод людини (стаття 150¹ Конституції України). При цьому вже зараз постає питання про форму розгляду цієї категорії справ. Усний чи письмовий «закритий» процес судочинства зумовлюють певні ризики і вагомі побоювання щодо об'єктивності, повноти дослідження обставин справи та багатьох інших принципових засад конституційного правосуддя.

Таким чином, при вирішенні конституційно-правових скарг Конституційному Суду України віддається роль органу, який об'єктивно і неупереджено досліджує і вирішує спори щодо конституційності актів, виявляє смисл конституційних положень, принципів, гарантій у кожній конкретній справі. У них здебільшого зачіпаються права і свободи людини, що визнані Конституцією України (стаття 3) найвищою соціальною цінністю.

Актуальним для парламенту став закон про новий статус Суду. Потрібно особливо уважно проаналізувати механізм з'ясування обставин, у яких аналізуються права людини і застосовується Судом конституційний контроль. Адже йдеться, насамперед, про виявлення прав і свобод людини в кожній справі. Далі має відбуватися провадження, яке передбачає проведення конституційного контролю щодо порівняння права громадянина, закріпленого в Конституції України, і реалізації цього права у чинному акті. Конституційний судовий контроль як доктрина означає діяльність Суду щодо послідовного застосування на стадіях судочинства процедур, які дозволяють отримати об'єктивні результати аналізу – порушуються права людини чи ні. Шляхом таких процедур відбувається охорона конституційно гарантованих прав і свобод людини. Це перевірка на можливі порушення (контроль відповідності Конституції України) і забезпечення судового захисту, коли Суд обов'язково реагує на порушення і надає висновок, що включає правові позиції, в якому визнається неконституційним будь-який закон, норма, положення.

При цьому важливо враховувати, що конституційний судовий контроль слід відмежовувати у праворозумінні від конституційного судочинства.

Разом з тим, чинний Закон, прийнятий Верховною Радою України у липні 2017 року, не включає такі основні принципи діяльності Суду, визначені статтею 4, зокрема, природно притаманний кожному судовому спо-

ру принцип змагальності сторін. При ухваленні змін і доповнень до Розділу XII Конституції України не були усвідомлені всі найважливіші засади судочинства і тому при відсутності концепції Верховна Рада України шаблонно обійшла цінність і необхідність введення змагальності, пріоритета усних проваджень та інших засадничих умов, що зумовило серйозний недолік правосуддя. У конституційному судочинстві принцип змагальності має відігравати особливу роль, оскільки повинен встановлювати відокремлення функцій судочинства від судового контролю. Йдеться про те, що функцію правосуддя виконує тільки Суд, у якого немає повноважень втручатися у реалізацію права сторін, які перебувають у суді і ведуть спір при рівних можливостях, наданих їм Законом. Вони відстоюють свої позиції при рівному доступі до правосуддя, коли право стає головним аргументом їхньої присутності в Суді.

До того ж Конституційний Суд України досить часто використовує так звану письмову форму розгляду справи, і тоді у представників сторін зникає можливість в повному обсязі аргументувати, доводити свою позицію на підставі доказів, допоміжних матеріалів і залучення свідків. Така практика підлягає переосмисленню і внесенню до неї коректив на користь забезпечення для учасників провадження засадничого принципу «доступу до правосуддя».

Таким чином, проведення конституційного контролю забезпечується спеціальним конституційним судочинством, як сукупність у здійсненні послідовних стадій та процедур, у яких Конституційний Суд України виступає вищим органом конституційного судового контролю у забезпеченні верховенства права та конституційних гарантій прав і свобод людини.

Конституційний контроль у цьому процесі спирається на своє невід'ємне право тлумачити норми Конституції України і виявляти смисл законів, інших нормативно-правових

актів. При вирішенні спорів він перевіряє реалізацію належного конституційного змісту в конкретних правовідносинах, прав і свобод людини. В цьому полягає основне призначення конституційного правосуддя, яке має відбуватися у вигляді розгляду справ конституційного контролю і офіційного тлумачення положень Конституції.

У цьому аспекті виникає головне запитання: чи створює Конституційний Суд України у процесі застосування механізму конституційного контролю нове право, чи він тільки зобов'язаний знайти це нове право? Якщо уважно аналізувати практику конституційного контролю, актуальною проблемою постає допустимість (конституційна дозволеність) обмежувати права і свободи людини або приймати позицію парламенту, коли обмеження продиктовані у законах інтересами суспільства, неспроможністю держави виконати своє призначення бути соціально та економічно спроможною в інтересах громадян. Саме за цих обставин має проявлятися потужний процесуальний інструмент виявлення у правосвідомості суддів самообмеження власної компетенції Конституційного Суду України. Ця риса конституційного правосуддя виглядає як вольовий психологічний принцип суддів, які завжди мають керуватися Конституцією і законом. Чому це питання все частіше виникає у суперечливому формуванні судової практики?

Для правосуддя в сучасних умовах справедливі слова: Конституція України залежно від того, як вона тлумачиться, виявляє у правових позиціях Суду можливість звужувати, обмежувати права і свободи людини в ім'я вищих інтересів суспільства і безпеки держави. Чи можливо для цього розширювати Суду власну компетенцію, який у цьому випадку стає мимоволі паралельним законо-

давцем, творцем нового „обмеженого вищими інтересами суспільних обставин звуженого права для конкретної категорії людей або окремих громадян“, що відтворюється у його рішеннях? Така допустимість звуження (обмеження) конституційним правосуддям відносно прав і свобод людини виводить правові позиції Суду на рівень нормативних джерел права в контексті проведення політики держави, а не „політики“ Конституції України, яка є єдиним джерелом правової держави. Отже ми вважаємо неприйнятним, коли Конституційний Суд може стати над самою Конституцією України.

У змістовно-правовому значенні цю розбіжність між компетенцією Конституційного Суду України та її застосуванням не можна розуміти інакше як крім випадків передбачених статтею 64 Конституції України. Це означає, що при здійсненні правосуддя Суд зобов'язаний передусім орієнтуватися на свій „конституційний маяк“, який охороняє конституційні права і свободи людини, котрі не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. На ті самі умови вказує стаття 22 Конституції України, в якій закріплено гарантії проти скасування та звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод. Звідси зовсім не впливає, що Конституційний Суд України може приймати такі рішення і висновки, в яких виявляється його надмірна компетенція (як розширення, так і скорочення встановлених Конституцією України повноважень). Проте, деякі Судді, зокрема, екс-судді В. Кампо, С. Вдовиченко та інші автори досить дискусійно витлумачили контроль за додержанням належної конституційної процедури (за матеріалами Рішення КСУ від 30 вересня 2010 р. відносно Закону №2222), присвятивши публікацію 15-й річниці з дня прийняття Конституції України¹. Да-

---

¹ С. Л. Вдовиченко, В. М. Кампо, В. А. Овчаренко, Ю. Р. Мірошніченко, В. В. Речицький. Контроль за додержанням належної конституційної процедури. Збірка. К.: Алерта., 2011, с. 93.

леко не всі вчені-конституціоналісти підтримали, так звані, новації сумнівного характеру.

Автор однієї з публікацій у цьому збірнику, екс-суддя С.Вдовіченко, наприклад, стверджує, що своїм рішенням (відносно Закону №2222) Конституційний Суд України наблизив формальну Конституцію до її адекватного стану².

Важливо враховувати ключовий підхід до допустимості обмеження прав і свобод людини, навіть коли з матеріалів справи і самого конституційного подання очевидними обставинами (причинами соціально-економічного характеру) стосовно прав громадян виступають принципи справедливості й співрозмірності.

У такій ситуації на практиці можуть виникнути два варіанти правових наслідків, якщо підходити до визнання допустимості відповідно до соціально-економічних або інших обставин як до спроможності Суду стати окремим суб'єктом правового суверенітету. Перший варіант: законодавець, якщо йдеться про обмеження прав законом згідно частини третьої статті 34, частини другої статті 35, частини першої та другої статті 36 Конституції України та відповідно до прийнятих рішень Конституційного Суду України в змозі вважати себе не зв'язаним Конституцією України відносно окремих обставин щодо введення „режиму“ обмежень прав і свобод людини. Другий варіант: Конституційний Суд України своїми рішеннями щодо тлумачення застосування принципів статей 22, 24, 46 Конституції України погоджується із зміною механізму реалізації прав, зокрема, на соціальний захист, зокрема, «через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства, що також обумовлено необхідністю усунення реальних загроз економічній

безпеці України» (Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 2011 р. №20-рп/2011). Конституційний Суд визнав принцип збалансованості бюджету одним із визначальних поряд з принципами справедливості та пропорційності (економічної спроможності і фінансової розмірності) у діяльності органів державної влади по відношенню до громадян. Це спричинило відповідно і самі підходи законодавчого урегулювання, тобто всі спори громадян із законодавцем, Президентом України, урядом за сформульованою Судом правовою позицією, а саме, мають вирішуватися надалі відносно до закону про Державний бюджет. Склалася така практика в судах першої інстанції, коли приймалися судові рішення на користь органів державної влади, а коли надходили оскарження до апеляції або подавалася касаційна скарга, - все залишалось без змін. За цих обставин очевидно постає проблема: чи можливо у справах конституційного провадження надавати можливість користуватися державним органам непередбаченими Конституцією дискреційними дозволами і при цьому гарантувати практичну дієвість верховенства прав і свобод людини, як найвагомішу мету охорони Конституції? Зупинимось на цьому питанні детальніше, зважаючи на сучасний стан речей в світлі нового інституту – права на «конституційну скаргу», коли розгляд проходить без безпосередньої участі суб'єктів реалізації цього права.

Маючи спірну позицію і не однакове праворозуміння проблеми самообмеження Суду наша аргументація базується на принциповій авторській позиції розгляду конституційних скарг громадян України. Аналіз свідчить, що дотепер у 2018 році залишається незмінним підхід до винесення Конституційним Судом ухвал про відмову у відкритті конституційних проваджень. Для аналізу наведемо

² Вказана праця, с. 25

такий приклад з практики Конституційного Суду України, коли громадянин Куян М.В. подав скаргу щодо неконституційності положень Закону «Про Державний бюджет України на 2015 рік», Закону «Про оплату праці», а також в якості доказів послався на невідповідність Конституції України Постанови Уряду від 31.05. 2012 року № 505 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників органів прокуратури». Наводячи цей приклад можна назвати його типовим, коли навіть відносно працівників прокуратури за цими законами і як наслідок постановою уряду були застосовані обмеження права на зарплату у порядку і розмірах встановлених Урядом, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного бюджету та бюджетних фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Проте, в Ухвалі Першого Сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(І)2018 обґрунтування відмови у розгляді конституційного спору свідчить про практику, яка виходить із формули, коли автор, як вважає Суд, за змістом вимог подав їх у скарзі як «очевидно необґрунтованими», не зміг «аргументовано довести» посягання на його гарантоване Конституцією України право.

Таким чином проблему самообмеження компетенції Конституційного Суду важливо розглядати в контексті Рішення від 22 травня 2018 року №5-р/2018 щодо нових умов забезпечення ефективності виконання конституційного контролю, коли нові умови життя держави і суспільства визначають необхідність уважно ставитися до компетенції Суду, до якої входить велика кількість повноважень, які не повинні повторювати відхилення від конституційної вимоги відповідальності держави перед кожною людиною. Це стосується відповідальності у спроможності виконувати перед нею соціально-економічні зобов'язання (частина друга статті 3 Конституції України).

На наш погляд сьогодні важливо враховувати недоліки минулої практики прийняття Судом рішень без очевидної необхідності самообмеження у застосуванні повноважень, свідчить один із прикладів. Зокрема, у Рішенні від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 щодо справи за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України у офіційному тлумаченні положень статті 1, частини першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України, зокрема, було дозволено Кабінету Міністрів України самостійно встановлювати розміри соціальних виплат. Адже Конституційний Суд України дозволив «вручну» регулювати рівень соціальних виплат, при тому, що раніше Конституційний Суд України приймав з цього питання прямо протилежні рішення. Тим самим судді Конституційного Суду України фактично порушили право громадян на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, які передбачені статтями 46 та 48 Конституції України.

На наш погляд, важливо за таких обставин вказати на прийнятту Постанову Верховної Ради України «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року №775VII, якою, зокрема, достроково припинено повноваження та звільнено з посади окремих суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги. В цьому акті Верховної Ради України вказувалися підстави: незабезпечення верховенства Конституції України, порушення обов'язку захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина, що протирічить змісту присяги Судді Конституційно-

го Суду України, чесному і сумлінному виконанню обов'язків Судді Конституційного Суду України.

Варто при цьому продовжити аналіз, звертаючись до практики конституційного правосуддя, зокрема правових позицій Конституційного Суду, які формулюються ним у рішеннях і висновках.

Про що свідчить практика українського органу конституційного правосуддя відносно розгляду справ щодо непохитного дотримання фундаментальної цінності верховенства прав і свобод людини і громадянина, які не можуть обмежуватися, звужуватися законами, якщо це прямо не передбачено Конституцією, важливо помічати наскільки Конституційний Суд «свято» зберігає цей принцип. Предметом уваги наукового аналізу все частіше стають його правові позиції, які демонструють доктринальний і правотворчий потенціал інтерпретаційної діяльності Суду, який єдиний має можливість тлумачити норми Конституції, здійснювати вищий конституційний контроль по відношенню до всіх актів органів держави, включаючи акти Президента України. Змістовне оцінювання правових позицій Суду вимагає відповідного аналізу, насамперед, у дотриманні субординації правових позицій, які є наступним конституційним праворозумінням верховенства прав людини, що випливає із змісту вимог статей 22, 24, 43, 46 Конституції України. Чи дійсно судовий контроль зазнає певних відхилень, або чітко зберігає пріоритети у формулюванні правових позицій відносно прав і свобод людини в рішеннях Конституційного Суду?

В цьому плані Конституційний Суд України з початку своєї діяльності при розгляді вкрай важливих питань соціального, фінансово-економічного, бюджетного, виборчого та інших сфер законодавчого регулювання послідовно і впевнено дотримувався принципу «самообмеження» та зберігав конституційну заборону будь-яких посягань на права людини, перевіряючи в актах

органів державної влади дотримання вищезазначених критеріїв їх конституційності.

Конституційні принципи, на яких ґрунтується здійснення прав і свобод людини і громадянина в Україні, передбачають правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики, зокрема, у сфері пенсійного забезпечення, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано, тобто набуте право не буде скасоване, звужене (Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8 -рп у справі про рівень пенсії і щомісячно-го довічного грошового утримання).

Дослідивши ці поняття, Конституційний Суд роз'яснив, що Скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні людської діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними (Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп у справі про постійне користування земельними ділянками). При цьому загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена (Рішення від 22 травня 2008 року № 10-рп у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України «Про Державний

бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1-4, 6-22, 24-100 розділу II).

З огляду на це, Конституційний Суд установив, що закони, інші нормативно-правові акти, які визначають порядок реалізації встановлених Конституцією та міжнародними договорами прав і свобод людини і громадянина, не повинні звужувати, заперечувати чи в будь-який інший спосіб обмежувати ці права і свободи. Зокрема, судові рішення не повинні встановлювати обмеження щодо виникнення у громадян права на приватну власність порядок безоплатної передачі ділянок державної та комунальної власності (Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп у справі про постійне користування, земельними ділянками).

Конституційний Суд наголосив, що Зупинення дії положень законів, якими визначено права і свободи громадян, їх зміст та обсяг, є обмеженням прав і свобод, може мати місце лише у випадках, передбачених Основним Законом. Такі випадки вичерпно визначено статтею 64 Конституції, а саме: передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строку дії цих обмежень, та визначено ряд прав і свобод, які не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Унаслідок зупинення на певний час дії чинних законів, якими встановлено пільги, компенсації чи інші форми соціальних гарантій, відбувається фактичне зниження життєвого рівня громадян, який не може бути нижчим від встановленого законом прожиткового мінімуму (частина третя статті 46 Конституції), та порушується гарантоване у статті 48 Конституції право кожного на достатній життєвий рівень.

Отже, відповідно до частини третьої статті 22, статті 64 Конституції право громадян на соціальний захист, інші соціально-економічні права можуть бути обмежені, у тому числі зупиненням дії законів (їх окремих положень), лише в умовах воєнного або надзвичайного стану на певний строк (Рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій).

Для ілюстрації обставин, які обумовили аналіз складної і досить дискусійної проблеми яка аналізується за вказаною проблематикою, розглянемо правові позиції Конституційного Суду України щодо допустимості обмежень реалізації конституційних прав громадян.

Конституційний Суд України, зокрема, визначив правовою позицією, що Відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал місцевого господарського суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови може призвести до обмеження права на справедливий судовий розгляд та загрожує самій суті цього права, що не відповідає статті 8 Конституції України.

Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в частині першій статті 55 Конституції України. Ця засада є похідною від загального принципу рівності громадян перед законом, визначеного частиною першою статті 24 Основного Закону України, і стосується, зокрема, сфери судочинства. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав.

Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи в касаційному по-

рядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження.

(Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України, абзац 8 пункту 3, абзац 1 пункту 3.1, абзац 3 пункту 3.2. мотивувальної частини).

У іншому випадку Конституційний Суд України розглянув справу щодо права на недоторканість особи, свободу, честь та гідність та подав свої висновки у прийнятому Рішенні.

По-перше, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі.

Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними) положення:

1) статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема:

- частини першої, згідно з якою у виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання;

- частини другої стосовно можливості затримання особи в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання;

- частини третьої щодо можливості затримання особи в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження до трьох діб з повідомленням про це

письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання;

2) абзацу четвертого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року N 565-XII з наступними змінами, згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, у необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

(Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ (справа про строки адміністративного затримання), абзац 6 пункту 3.3. мотивувальної частини, пункт 2 резолютивної частини).

В аспекті конституційного подання положення частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України слід розуміти так:

інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної

інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

(Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, пункт 1 резолютивної частини).

Таким чином проведений аналіз практики конституційного правосуддя привертає увагу дослідників тим, що запропонований вихід з критичної ситуації, яка склалася з бюджетним фінансуванням охорони здоров'я був знайдений не у законодавчому регулюванні, а у правових позиціях Конституційного Суду в конкретних рішеннях. Йдеться про неможливість запровадження практично необмеженого переліку платних медичних послуг, а в зміні відповідно до названих положень Конституції України концептуальних підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням конституційного права на медичну допомогу, - розробці, затвердженні та впровадженні відповідних загальнодержавних програм, в яких був би чітко визначений гарантований державою (у тому числі державним фінансуванням) обсяг безоплатної медичної допомоги всім громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, запровадженні медичного страхування та ін.

(Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1998 р. у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг,

які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» (справа про платні медичні послуги); ч. 11 п. 2 мотивувальної частини).

Таким чином, не висловлюючи категоричних суджень, авторський підхід з критичною оцінкою звертає увагу на проблему, яка кожного разу виникає при розгляді справ, які розглядаються Судом в порядку охорони конституційно гарантованих прав і свобод громадян. Аналіз проведений в цьому важливому напрямку підтверджує необхідність наукового осмислення як складного і неоднозначно існуючого правового явища, яке виникло в сфері українського конституційного правосуддя і тому починати досліджувати необхідно з еволюції введення допустимості обмежень реалізації конституційних прав громадян, що має свій початок з 1998 року, коли Конституційний Суд України у Рішенні від 19 жовтня 2009 року за конституційними поданнями Президента України і 48 народних депутатів України відносно законодавства щодо виборів Президента України встановивщо встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним.

(Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України), абзац 6 пункту 3.3 мотивувальної частини).

Потім сформувався позиції Конституційного Суду України від-

носно права громадян на апеляційне оскарження судових рішень в контексті положень 55 і 129 статей Конституції. Суд дійшов висновку, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону оскарження.

(Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду)).

Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України в законах України визначає судочинство та судоустрій і підсудність справ як їх елемент, а також може встановлювати випадки, в яких не допускається апеляційне, касаційне оскарження рішення суду (пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

(Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депу-

татів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції», абзац 5 пункту 3.3 мотивувальної частини).

Підсумовуючи аналіз судової практики, яка характеризується досягненням її визнання не тільки правозастосовчим, але й правотворчим характером прийнятих рішень Конституційним Судом, в яких через правові позиції, як інтелектуальне надбання, Конституція перестає бути «живим» актом, не втрачаючи властивостей верховенства Основного Закону в правовій системі. В конституційній доктрині проблема, яка отримала перший гостро-дискусійний характер, вказує на необхідність послідовного збереження самої сутності вищого конституційного судового контролю в діяльності Конституційного Суду, оскільки його головна мета виходити із обов'язку реалізувати конституційну юрисдикцію при прийнятті рішень, в яких право обмежує, детермінує державу, зв'язує і контролює органи державної влади щодо забезпечення верховенства права, виконання Судом функції охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина, як вищої соціальної цінності.

Селіванов А. О. Самообмеження компетенції Конституційного Суду України як умова застосування конституційної юрисдикції

Конституційний судовий контроль як функціональна діяльність держави здійснюється через правосуб'єктність Конституційного Суду України. У сферах законотворення та державного управління постійно виникає питання наскільки нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України та Уряду України відповідають Конституції України. Це також стосується міжнародно-правових договорів, які є чинними для України та які вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. У випадках ініціювання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою питання, які пропонуються внести для голосування, Конституційний Суд України обов'язково розглядає і надає висновки щодо відповідності їх Конституції. При застосуванні покладених на Конституційний Суд України повноважень приймаються висновки та рішення, які відображають юридичне верховенство Конституції України, адже сила прийнятих актів в порядку конституційного контролю вказує на їх остаточність, обов'язковість і неоскаржуваність. За таких умов за-

стосування юрисдикційних повноважень важливо дотримуватися принципу ч. 2 ст. 19 Конституції України, в якій вимоги до всіх органів державної влади, а це відноситься до Конституційного Суду України, як органу судової влади з особливою компетенцією, обов'язково діяли лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено XII розділом Конституції України.

Метою статті є аналіз проблеми, яку вперше висвітлює автор, розглядаючи у науково-практичному вимірі доктрину самообмеження повноважень Конституційного Суду України, що безпосередньо обумовлює застосування ним конституційної юрисдикції. З'ясовуючи причини виникнення дискусійних поглядів вчених та суддів, які висловлюють власні погляди на можливість широкого тлумачення компетенції та застосування повноважень, автор обґрунтовує необхідність самообмеження, оскільки йдеться про відповідність застосування конституційного контролю в межах статусу Конституційного Суду України.

Встановлено, що перспектива реального збільшення спірних питань відкривається з моменту прийняття оновленого (модернізованого) Закону України «Про Конституційний Суд України», в якому крім раніше існуючих вказаних повноважень має бути реалізованим право кожної особи, зокрема, громадян, звертатися до Суду з конституційною скаргою щодо порушених конституційно гарантованих прав і свобод людини (стаття 1501 Конституції).

Автор доходить висновку, що застосування конституційного судового контролю не створює нове право, навіть коли Конституційний Суд має повноваження проводити офіційне тлумачення норм Конституції, але при цьому можливість (конституційна дозволеність) звужувати, корегувати права і свободи людини не відноситься до судової юрисдикції і така допустимість є порушенням статусу Конституційного Суду. Аналізуючи практику конституційного судового контролю автор обґрунтовує позицію самообмеження конституційного правосуддя, що дає чітке уявлення про необхідність суворо дотримуватися приписам Конституції і тому органу судової влади, який наділений виключними повноваженнями верховенства права. У авторській статті вперше науково-теоретичне осмислення вказаної проблеми пов'язується із виявленням ознак конституційного судового контролю, який не може виступати «паралельним» законодавцем, а його акти повинні виконувати унікальну роль праворозуміння, виявлення смислу права.

Ключові слова: Конституційний Суд, правосуб'єктність суду, конституційний судовий контроль, права і свободи людини, самообмеження компетенції.

Селиванов А. А. Самоограничение компетенции Конституционного Суда Украины как условие применения конституционной юрисдикции

Конституционный судебный контроль как функциональная деятельность государства осуществляется через правосубъектность Конституционного Суда Украины. При применении возложенных на Конституционный Суд Украины полномочий принимаются выводы и решения, которые отражают юридическое верховенство Конституции Украины, ведь сила принятых актов в порядке конституционного контроля указывает на их окончательность, обязательность и необжалуемость. Автор приходит к выводу, что применение конституционного судебного контроля не создает новое право, даже когда Конституционный Суд имеет полномочия проводить официальное толкование норм Конституции. В авторской статье впервые научно-теоретическое осмысление указанной проблемы связывается с выявлением признаков конституционного судебного контроля, который не может выступать «паралельным» законода-

телем, а его акты должны выполнять уникальную роль правопонимания, выявление смысла права.

Ключевые слова: Конституционный Суд, правосубъектность суда, конституционный судебный контроль, права и свободы человека, самоограничение компетенции.

Selivanov A. Definition of the competence of the Constitutional Court of Ukraine as a condition of application of the constitutional jurisdiction

Constitutional judicial control as a functional activity of the state is carried out through the legal personality of the constitutional Court of Ukraine. When applying the powers vested in the Constitutional Court of Ukraine, conclusions and decisions are made that reflect the legal supremacy of the Constitution of Ukraine, because the force of the adopted acts in the order of constitutional control indicates their finality, binding and irrevocability. The author comes to the conclusion that the application of constitutional judicial control does not create a new right, even when the constitutional Court has the power to conduct an official interpretation of the norms of the Constitution. In the author's article for the first time scientific and theoretical understanding of this problem is associated with the identification of signs of constitutional judicial control, which can not act as a "parallel" legislator, and its acts should perform a unique role of legal understanding, the identification of the meaning of law.

Key words: constitutional Court, legal personality of the court, constitutional judicial control, human rights and freedoms, self-limitation of competence.

